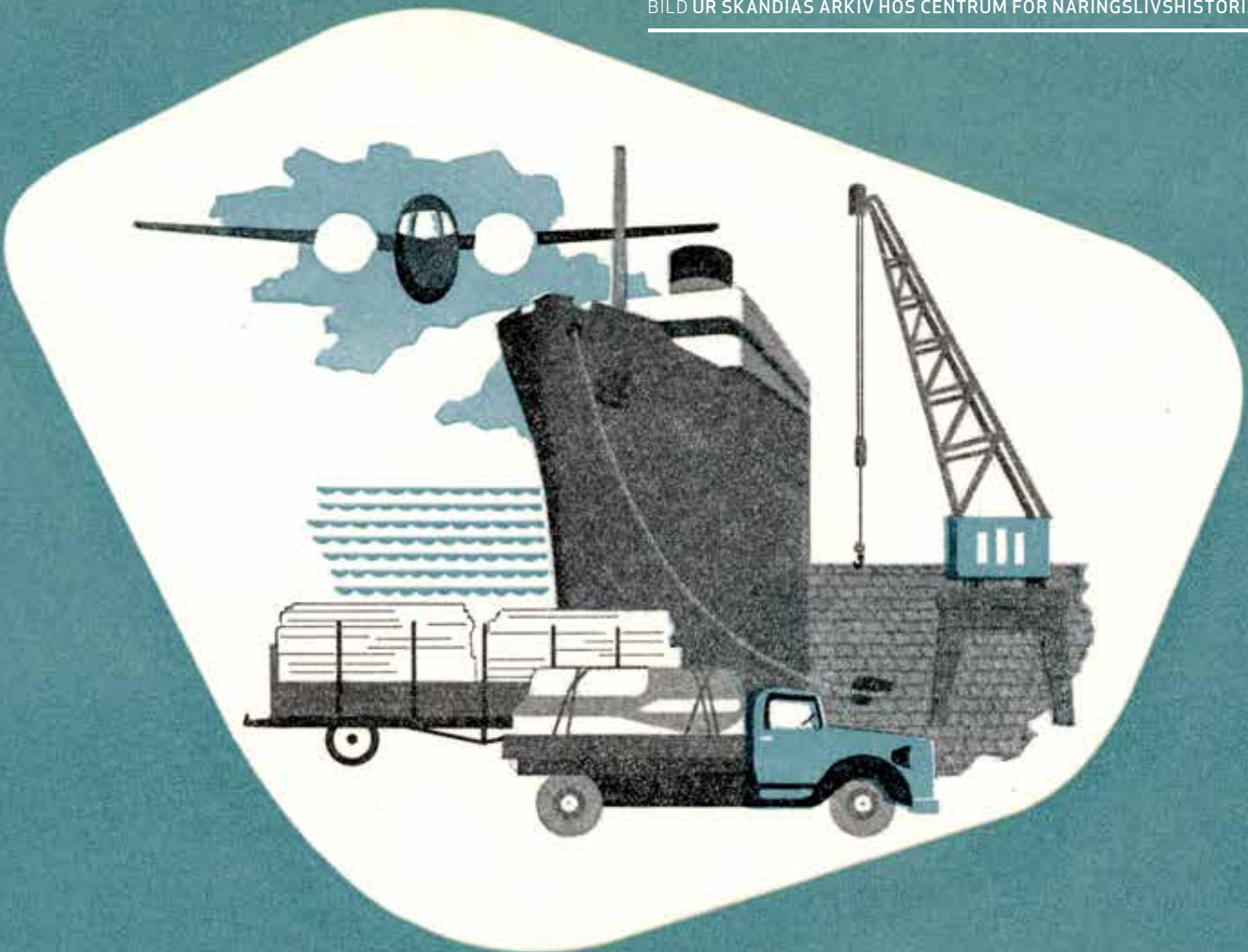

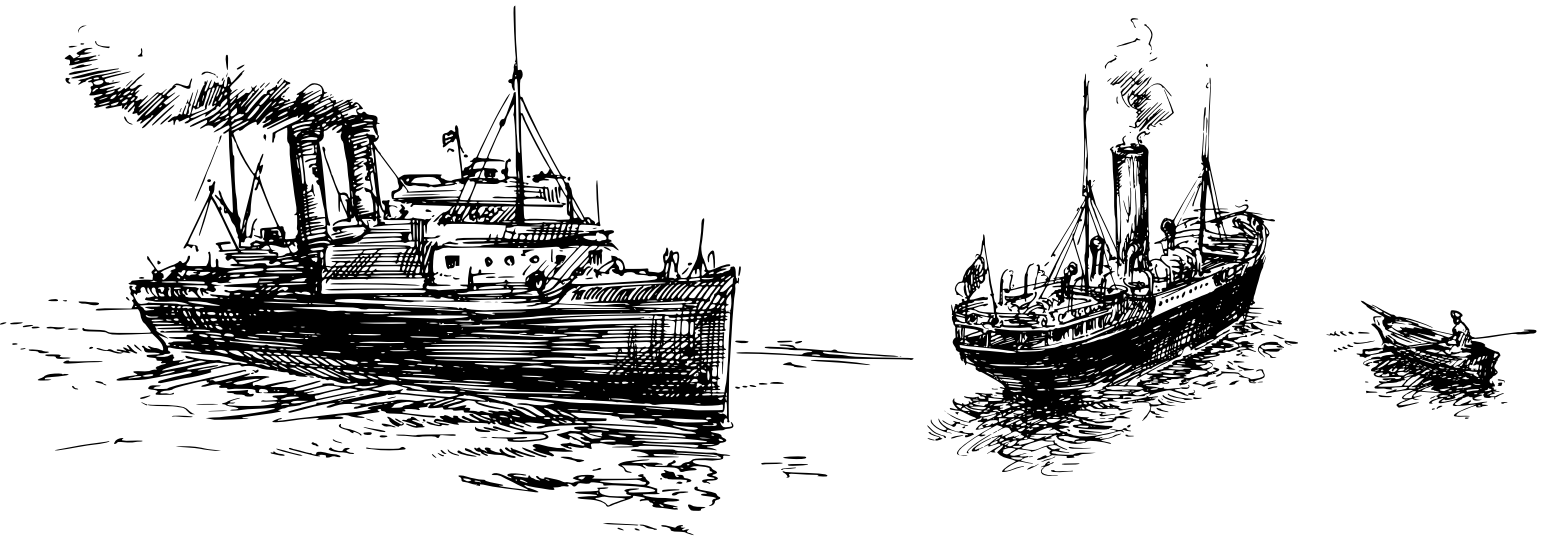
Skottarna i LILLA LONDON

GÖTEBORG. Göteborg har fått epitetet "Lilla London" på grund av det starka brittiska inflytandet i stadens historia under 1700-talet och början av 1800-talet. De flesta briter som invandrade till Sveriges andra stad var dock inte engelsmän utan skottar.

TEXT ANDERS JOHNSON

BILD UR SKANDIAS ARKIV HOS CENTRUM FÖR NÄRINGSLIVSHISTORIA

M

ånga framåtsträvande skottar kände sig utestängda från de ledande kretsarna i Londons affärsliv och sökte sig därför till andra länder, däribland Sverige, där de lättare kunde göra karriär som affärsmän. En del skottar kom som flyktingar efter att ha blivit utsatta för hot eller repressalier.

Ett viktigt företag för Sverige och Göteborg var det *Svenska Ostindiska kompaniet*, bildat 1731. Bland grundarna fanns svenska, holländska och brittiska handelsmän. Framför allt inledningsvis fanns många skottar på framträdande positioner i kompaniet. En anledning till att utländska affärsmän intresserade sig för ett svenskt ostindiskt kompani var att de holländska och brittiska ostindiska kompanierna var mycket lönsamma. Men de hade monopol i respektive länder och släppte ogärna in nya delägare. Inte minst utestängda skottar såg Sverige som en möjlighet att komma in på denna marknad.

Bland de skottar som fick stor betydelse för Göteborg återfinns välkända namn som Campbell, Carnegie, Chalmers, Dickson, Gibson, Erskine och Keiller.

*Nedan. Carnegieska Bruket i Göteborg.
Foto: Göteborgs Konstförlag, Göteborgs stadsmuseum*

CAMPBELL & CHALMERS

En av skottarna bakom det Svenska Ostindiska kompaniet var *Colin Campbell* (1686-1757). Han föddes i Edinburgh och ägnade sig åt börsaffärer i London men förlorade sin förmögenhet och drog på sig stora skulder genom den så kallade Söderhavsbubblan 1720, en stor spekulationsaffär i ett handelskompani. För att undgå gäldstugan flydde han till kontinenten. Tillsammans med Göteborgsköpmannen Niclas Sahlgren utarbetade han en plan för ett svenskt ostindiskt handelskompani. Campbell företrädde vid kompaniets bildande de utländska aktietecknarna. Colin Campbell naturaliserades 1731 som svensk adelsman. Han var först bosatt i Stockholm men flyttade 1732 till Göteborg. Han utnämndes till kommerseråd och var direktör i Ostindiska kompaniet från 1731 till sin död.

WILLIAM CHALMERS

William Chalmers d.ä. flyttade från Skottland till Göteborg 1738. Där fick han burskap som handlande 1740 och ägnade sig huvudsakligen åt att exportera järn och timmer till Storbritannien. Han avled 1759, men affärsrörelsen drevs framgångsrikt vidare av änkan Inga Orre tills hon avled 1768. Deras son *Charles Chalmers* (född 1754) kom att bli affärsman i London. Sonen *William Chalmers* d.y. (1748-1811) fick handelsut-

bildning i Göteborg och England. Därefter gjorde han en studieresa till England, Frankrike och Holland. *William Chalmers* d.y. utsågs 1783 till Ostindiska kompaniets superkargör i Kina. Under sina tio år på denna befattning byggde han upp en förmögenhet.

Åter i Sverige 1793 blev han direktör, dels i Ostindiska kompaniet, dels i Trollhätte kanalverk. *Chalmers* bidrog aktivt till att Trollhätte kanal kunde färdigställas år 1800, varefter han lämnade detta företag. Därefter koncentrerade han sig på ledningen av Ostindiska kompaniet. Kriget i Europa skapade dock stora svårigheter för kompaniet varför det sattes i konkurs 1809.

William Chalmers d.y. var en mycket lärd person som kunde läsa engelska, franska, tyska, något portugisiska och holländska samt de skandinaviska språken. Han prenumererade på *Encyclopaedia Britannica*, och hans bibliotek innehöll bland annat *Thomas Paines The Rights of Man* och *Mary Wollstonecrafts History of the French Revolution*.

Chalmers testamenterade sin förmögenhet, dels till *Sahlgrenska sjukhuset* i Göteborg, dels till en "industriskola för fattiga barn, som lärt sig läsa och skriva". År 1829 kunde *Chalmers* Slöjdeskolan öppnas, i dag *Chalmers tekniska högskola*.

DICKSON

Robert Dickson (1782-1858) föddes i Montrose. Han var son till en handelsman som var god vän till *George Carnegie*. *Robert* invandrade till Göteborg 1802 och startade grosshandel och rederirörelse 1807. Året därpå fick han burskap som handlande.

I början av 1800-talet försökte *Napoleon* förhindra brittisk handel med kontinenten. Under kontinentalblockaden kunde *Robert Dickson* göra goda affärer genom att exportera kolonialvaror till tyska Östersjöhamnar. I retur tog han råg, hampa och tågvirke. Efter att kontinentalblockaden hade upphört kom dock *Robert Dickson* på obestånd och övergick till sin broder *James Dicksons* firma, där han framför allt fick ansvar för skeppsbygget och rederiet.

James Dickson (1784-1855) kom till Göteborg 1809. Innan dess hade han drivit handelsrörelse i Skottland, framför allt inriktad på import av norskt timmer. *James* fick burskap som handlande i Göteborg 1810. År 1816 bildade han *James Dickson & Co* tillsammans med *Robert Dickson*. Firman satsade framför allt på trävaruexport till Storbritannien. Den viktigaste returfrakten bestod av engelska bomullstyger och garner. *James Dickson & Co* kom att bli ett av Göteborgs ledande handelshus. *James* och *Robert Dickson* hade fördelen av att en tredje bror, *Peter Dickson* (1786-1867), skötte kontakterna på den engelska marknaden från London. *Dicksons* firma blev en stor aktör inom skogsindustrin, först i Värmland och sedan i Norrland. Starten för detta engagemang kom 1819 då *James Dickson* köpte en vattendriven såg vid *Dejefors* i Värmland, som han sedan lät bygga ut och modernisera. År 1823 köpte han en såg i *Matfors*, *Medelpad*.

Robert Dicksons son *James Robertson Dickson* (1810-1873) byggde upp en omfattande sågverksrörelse vid *Ljusnan*, *Ljungan* och *Umeälven*. Efter de uppmärksammade rättegångarna om olaga skogsavverkning för *Baggböle* sågverk vid *Umeälven*, där *Dickson* frikändes, lämnade han firman 1855 för att ägna sig åt kommunala och privata styrelseuppdrag i Göteborg.

James Dicksons son *Oscar Dickson* (1823-1897) ledde *James Dickson & Co* under dess storhetstid som norrländskt skogsföretag. Flera medlemmar av familjen *Dickson* gjorde betydande insatser inom Göteborgs kommunalpolitik. De bidrog starkt till stadens anglosaxiska prägel och till att Göteborg fick epitetet "*Donatorernas stad*". *Dicksons* folkbiblioteket skapades genom en donation 1861 av *James Robertson Dickson*. Han donerade även medel till *Navigationsskolan* 1862. Andra stordonatorer i dynastin var *James Jameson Dickson* och *Oscar Dickson*. Den förre djupt engagerad i stadens sociala och kulturella angelägenheter, den senare understödare av bland annat *Adolf Nordenskiöld*s och *S.A. André*s polarexpeditioner. *James Dickson & Co* upphörde omkring år 1900. >

CARNEGIE OCH ERSKINE

En större grupp skottar kom till Göteborg efter de skotska jakobiternas misslyckade försök att återta kungamakten 1746. Bland dessa flyktingar fanns *George Carnegie* (1726-1799).

Han arbetade i Göteborg, först som handelsexpedit hos en brittisk handelsman och fick sedan burskap som handlande 1758. *George Carnegie* byggde upp en stor förmögenhet genom att exportera stångjärn och bräder till England samt importera spannmål, smör och stenkol. Han återvände till Skottland 1769.

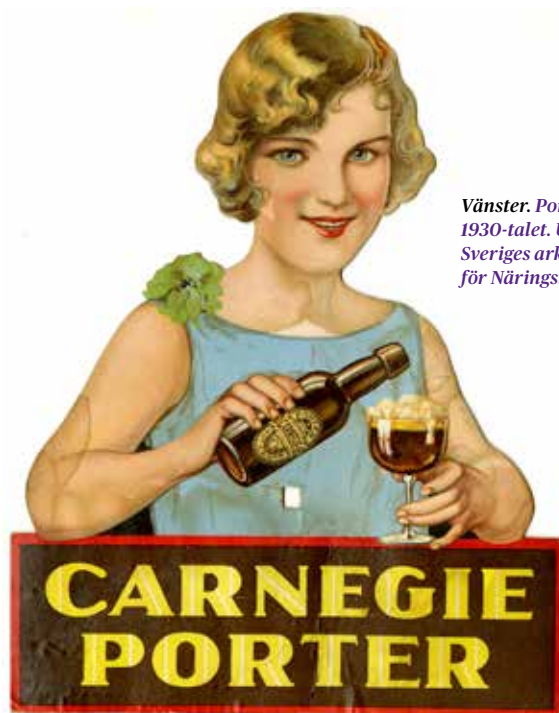
Thomas Erskine (1744-1828) föddes i Skottland och tillhörde en jakobitisk släkt som hade blivit ekonomiskt utarmad genom godsindragningar. Detta gjorde att *Thomas* vid 15 års ålder skickades till Göteborg, där han 1760 blev kontorsbetjänt hos *George Carnegie*, en nära vän till familjen. *Erskine* var kvar hos *Carnegie* till 1765. Två år senare fick *Erskine* burskap som handlande. Han hade en viktig politisk och social roll bland britterna i Göteborg. Han var brittisk konsul och hade som sådan kontakter med både den brittiska och svenska regeringen. Han var initiativtagare till *The Royal Bachelors' Club* i Göteborg 1769, som är verksam än i dag. Bakgrunden till klubbens bildande var att han och hans vänner gärna ville spela biljard och att biljardspel hade förbjudits i offentliga lokaler 1731.

Thomas Erskine var delägare i Ostindiska kompaniet. Han drev en firma i eget namn 1794-1798 och var delägare i *Thomas Erskine & Co* 1798-1799. År 1799 blev *Thomas Erskine* 9th Earl of Kellie och flyttade därför tillbaka till Skottland. Men ett väl så viktigt motiv var kanske att han 1797 hade valts till Captain of the Society of St. Andrew Golfers, alltså den anrika St. Andrews golfklubb.

David Carnegie d.ä. (1772-1837) föddes i Montrose, Skottland, och var son till *George Carnegie*. Han kom till Göteborg som 14-åring 1786 för att arbeta som kontorsbetjänt åt *Thomas Erskine*. År 1801 fick *David Carnegie* burskap som handelsman. Två år senare bildade han *D. Carnegie & Co* som blev ett av stadens största handelshus. *Carnegie* importerade bland annat salt, vin och kolonialvaror, medan exporten bestod av traditionella produkter som sill, tran, tjära och trävaror. I verksamheten ingick även en betydande rederiverksamhet och värmländska järnbruk.

Då *David Carnegie d.ä.* saknade manliga arvingar erbjöd han sin brorson *David Carnegie d.y.* (1813-1890) att bli delägare i firman. *David Carnegie d.y.* hade utbildats vid Eton och kom som 17-åring till Göteborg 1830 för att arbeta hos farbrodern. *David Carnegie d.y.* blev snabbt ett färgstarkt inslag i stadens societet genom sin elegans och bildning. Han visade också prov på ett väl utvecklat affärssinne. År 1834 fick han burskap som grosshandlare i Göteborg.

År 1836 köpte *David Carnegie d.y.* Lorentska porter- och sockerbruken på en konkursauktion. Det var Göteborgs största industriföretag och hade grundats av den tyske invandraren *Abraham Robert Lorent*. När *David* blev ensam ägare till *David Carnegie & Co* 1841, uppgick socker- och porterbruken i handelshusets verksamhet, och 1845 avvecklades järn- och trävarurörelsen. Porter- och sockerbruken utvecklades snabbt. År 1850 svarade dessa bruk för över 30 procent av Göteborgs industriproduktion och en tredjedel av allt socker och all sirap som framställdes i Sverige. Alla bryggmästare på porterbruket mellan 1813 och 1898 var briter. Runt bruken vid Klippan växte en fabriks- och arbetsmiljö fram, präglad av höga sociala ambitioner. •

Vänster: Porterskylt från 1930-talet. Ur Carlsberg Sveriges arkiv hos Centrum för Näringslivshistoria.